

Coolia 28(2), april 1985

OVER TOLZWAMMEN (COLTRICIA) IN NEDERLAND

P.J. KEIZER, *Ad. van Gentstraat 53 bis, 3572 XH Utrecht.*

SUMMARY

Some recent collections of *Coltricia cinnamomea* in the Netherlands are described, and the differences with *C. perennis* are discussed. There is a clear difference in ecology since *C. cinnamomea* is found in (planted) deciduous forests, parks, etc. on humose soil, whereas *C. perennis* prefers coniferous plantations (*Pinus*) on the poor pleistocene sands. The rather dramatical decrease of *C. perennis* in the last decades may be due to environmental pollution (acid rain).

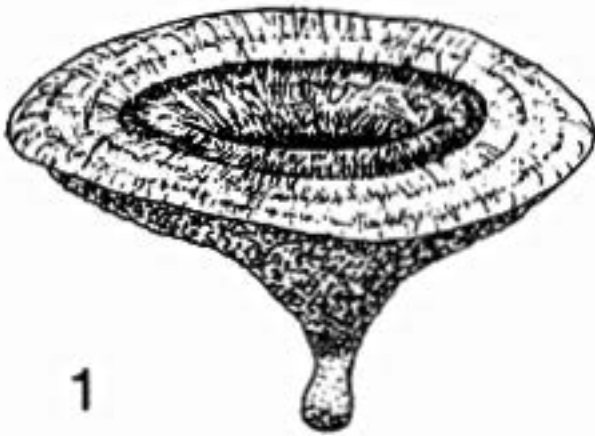
'Van dezen dunnen, drogen leerachtigen overblijvenden *Polyporus* deelt Michael in zijn Führer für Pilzfreunde mede dat mooie, uitgezochte exemplaren wel vernist worden en dan voor aschbakjes gebruikt. Neemt men daarvoor niet te oude zwammen, dan zijn het aardige trechtervormige bakjes van 8 à 10 cm middellijn, versierd door talrijke, van velerlei tinten van bruin en geel gekleurde concentrische kringen. Soms zitten enige ervan aan elkaar gegroeid. Zijn de zwammen ouder, zoals bij het overwinteren, dan is de kleur van de hoed zeer donkerbruin en is hij niet trechtervormig verdiept maar vlak. De buisjeslaag is eerst witachtig, later bruin. De zwam groeit van Juli af vooral in naaldbossen, en blijft zoo goed over, dat men in het voorjaar de oude exemplaren nog onbeschadigd vindt. De soort is ten onzent een gewone verschijning'. (Bruinsma, 1906).

Weinig lezers zullen onbekend zijn met de boven geschetste sierlijke paddestoelen, die tegenwoordig Tolzwammen (*Coltricia perennis* (L.: Fr.) Murr.) genoemd worden. Echter, in de afgelopen jaren zijn mij een aantal collecties onder ogen gekomen die duidelijk afwijken van de normale Tolzwam en bovendien niet in dennebossen op de hoge zandgronden waren gevonden, maar in een heel ander biotoop, namelijk in aanplanten van loofhout op vruchtbare grond (vaak zeer humusrijk zand). Op grond van door mij geraadpleegde literatuur zijn deze collecties tot *Coltricia cinnamomea* (Jacq.) Murr. gerekend.

Omdat Polyporen nogal variabel van uiterlijk kunnen zijn, kan het onderscheiden van verwante soorten wel eens lastig zijn. In het navolgende verhaal wordt ingegaan op de onderscheidingskenmerken van de beide tolzwammen op grond van literatuur en eigen ervaringen. Murrill (1915) geeft als verschilpunten:

- Pileus shining cinnamom, strigose, striate, thin, flexible, slightly depressed, the margin often fimbriate or pseudociliate: *C. cinnamomea*
- Pileus dull rusty cinnamom to hoary, velvety or glabrous, deeply depressed, the margin thicker and less fimbriate: *C. perennis*

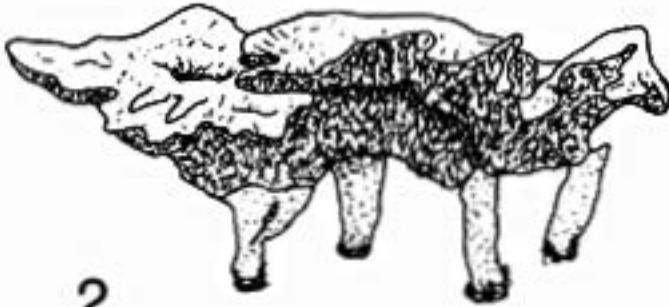
Donk (1933) voegt hieraan toe dat *C. cinnamomea* zich voorts van *C.*



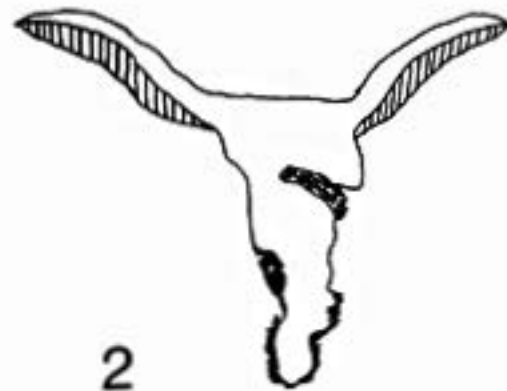
1



1



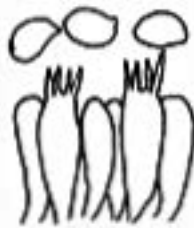
2



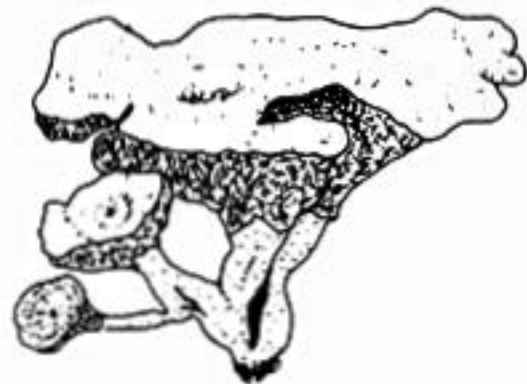
2



3



4



1. *Coltricia perennis*. Soesterduinen, in dennebos, 27-11-1982, leg. W. v.d. Akker. 2. *Coltricia cinnamomea*. Utrecht. (Berenkuilpark, 19-10-1984), tussen houtsnippers op humeus zand, onder struikgewas. 3. *C. perennis*: basidia en sporen (uit Overholz, 1953). 4. *C. cinnamomea*: basidia en sporen (uit Overholz, 1953).

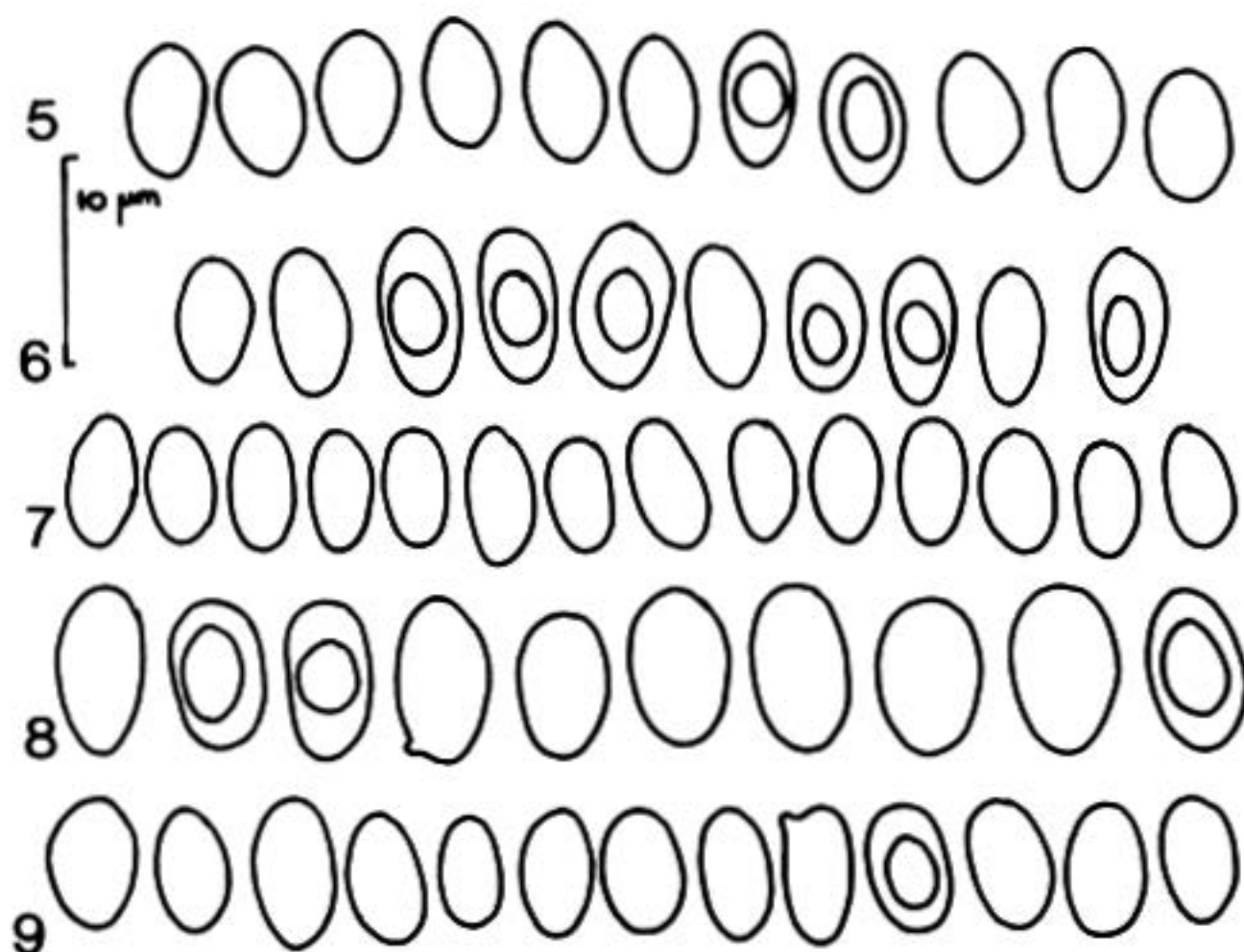
perennis onderscheidt doordat 1. de vruchtlichamen van *C. cinnamomea* vaker in groepen bij elkaar staan en dan soms met de randen met elkaar vergroeid zijn; 2. De vruchtlichamen van *C. cinnamomea* kleiner zijn dan die van *C. perennis* (resp. 1.5 cm tegenover 2-7 cm doorsnee); 3. de steel van *C. cinnamomea* vaak aan de voet knolvormig verdikt en niet zelden misvormd is, d.w.z. afgeplat of met spits toelopende zijtakjes, terwijl de steel van *C. perennis* veel regelmatig cilindrisch is, zelden aan de voet verdikt. Donk noemt ook een verschil in biotoop: *C. cinnamomea* zou in loofbossen, *C. perennis* in naaldbossen voorkomen. Hij wijst er tevens op dat *C. cinnamomea* te herkennen is aan de zijdeachtige glanzende beharing en de levendige kleur van de hoed. Bondartsev (1953) hanteert ter onderscheiding van beide soorten dezelfde standplaatsverschillen naast een verschil in grootte van de poriën (0.3-0.9 mm doorsnee bij *C. cinnamomea* en 0.25-6 mm bij *C. perennis*). Hij noemt *C. perennis* een der algemeenste fungi van de USSR en *C. cinnamomea* een zeer zeldzame soort.

Overholz (1953) en Jülich (1984) gebruiken de meeste der bovengenoemde kenmerken, aangevuld door een verschil in sporevorm en -grootte. *C. cinnamomea* zou relatief korte, brede sporen hebben in vergelijking tot *C. perennis* (Overholz: 6-8 x 4.5-6 µm versus 6-9 x 3-5 µm; Jülich: 6-10 x 4.5-7 µm resp. 6-9 x 3.5-4.5 µm). Overholz geeft daarnaast redelijke afbeeldingen van vruchtlichamen en sporen.

Bij het door mij onderzochte materiaal bleken niet alle verschilpunten bruikbaar. Er is een vrij sterke overlap in grootte van de vruchtlichamen, bovendien zijn de door mij gevonden collecties iets groter dan in de literatuur vermeld. Het verschil in sporematen is te klein om als absoluut determinatiekenmerk te kunnen dienen. *C. cinnamomea* heeft iets bredere sporen ($L/B = 1.3-1.9$, gemiddeld 1.56-1.71) dan *C. perennis* ($L/B = 1.5-2.3$, gemiddeld 1.75-1.91 (figs. 5-9).

Opvallende verschilpunten tussen beide soorten zijn:

1. de bij *C. cinnamomea* veel minder opvallende concentrische zonering;
2. *C. perennis* heeft veel regelmatig cirkelvormige hoeden, ook als er meer exemplaren met elkaar vergroeid zijn; de hoeden van *C. cinnamomea* hebben meestal een sterk gelobde rand, deze soort groeit zelden solitair.
3. De stelen van *C. cinnamomea* zijn veel onregelmatiger: gegroefd, vertakt of vergroeid, vaak met stukjes substraat.
4. De kleur van *C. cinnamomea* is lichter en warmer bruin.
5. *C. cinnamomea* lijkt bij voorkeur voor te komen in aangeplante parkachtige loofhoutbestanden op vruchtbare bodem met veel strooisel.
6. De vruchtlichamen van *C. perennis* zijn duurzamer dan die van *C. cinnamomea*. Exemplaren van eerstgenoemde soort kunnen tot één jaar oud worden en kleuren donkerbruin of grijsig (soms groenig door algengroei); die van *C. cinnamomea* worden minder oud en kleuren spoedig zwart. In hoeverre dit samenhangt met het milieu waarin ze groeien is nog niet duidelijk.



5. *C. perennis*: sporen. Soest, Soesterduinen, in dennebos, 27-11-1982, leg. W. v.d. Akker.
6. *C. perennis*: sporen. Hilversum, mislukte denneaanplant, 6-3-1982, leg. A. Aptroot.
7. *C. perennis*: sporen. Brandenburg, Sophienstadt bij Ruhlsdorf, in dennebos, 28-9-1915, leg. P. Sydow.
8. *C. cinnamomea*: sporen. Utrecht, Berenkuilpark, onder aangeplante struiken, 19-10-1984, leg. P.J. Keizer.
9. *C. cinnamomea*: sporen. Maarssen, Maarsseveense Plas, in aangeplant loofbos, 1983, leg. M. Veerkamp.

Uit het citaat van Vitus-Bruinsma en de overige literatuur blijkt dat *C. perennis* een zeer algemene soort is, *C. cinnamomea* echter zeer zeldzaam. De indruk bestaat echter dat *C. perennis* recent zeer sterk achteruitgegaan en tegenwoordig bepaald zeldzaam is. Het vermoeden bestaat dat *C. cinnamomea* wat talrijker wordt, mogelijk doordat op verschillende plaatsen door parkaanleg een voor deze soort geschikt milieu geschapen is.

Naschrift van de redactie:

Tijdens N.M.V. excursies naar Huis ten Donk (28 juli 1984) en Clingendaal (21 juli 1984) is *Coltricia cinnamomea* eveneens gevonden.

LITERATUUR

- Bondartsev, A.S. (1953). The Polyporaceae of the European USSR and Caucasia. (Engelse vertaling, Jeruzalem 1972).
- Bruinsma, V. (1906). Eetbare en vergiftige paddestoelen. Groningen.
- Donk, M.A. (1933). Revision der Niederländischen Homobasidiomycetae-Aphylophoraceae I. Meded. Ned. Myc. Ver. 22.
- Jülich, W. (1984). Die Nichtblätterpilze, Gallertpilze und Bauchpilze. In Gams, K. Kryptog. Fl. II b/l. Stuttgart.
- Murrill, W.A. (1915). Tropical Polypores (reprint J. Cramer, 1973).
- Overholz, L.O. (1953). The Polypores of the United States, Alaska and Canada. Oxford.

Coolia 28(2), april 1985

VERSLAG VAN DE WERKWEEK IN BAKKEVEEN (OCTOBER 1984)

ELISABETH JANSEN, *Rijkinst. voor Natuurbeheer, Kempenbergerweg 67, 6816 RM Arnhem*

SUMMARY

An account is given of the results of a mycological foray in Bakkeveen, prov. Friesland, the Netherlands, in October 1984. Rare and/or interesting species are listed according to the localities visited. During the week two new species to the Dutch agaric flora have been found viz. *Entoloma scabrosum* (Fr.) Noordel. and *Pseudobaeospora pillodii* (Quél.) S. Wasser.

Van 20 tot 27 oktober 1984 werd een werkweek georganiseerd in Bakkeveen (Friesland) waaraan door 16 personen werd deelgenomen. We verbleven in het Natuurvriendenhuis Allardsoog: goede huisvesting met een centrale werkruimte om te determineren. Uit vragen van leden bleek dat niet iedereen weet wat zo'n Nederlandse werkweek inhoudt en hoe ver je met de mycologie gevorderd moet zijn om eraan te kunnen deelnemen. Om met het laatste te beginnen: iedereen die belangstelling heeft voor de studie van paddestoelen en in het bezit is van een microscoop kan aan een werkweek deelnemen. Het werken in één centrale ruimte, zoals in het Natuurvriendenhuis, met enkele deskundigen in de buurt, blijkt stimulerend te werken voor diegenen die nog niet zo thuis zijn in het gebruik van microscoop en literatuur. 's Morgens worden er excursies gehouden, de middagen en avonden worden besteed aan het determineren van de verzamelde paddestoelen. bijzondere vondsten worden tentoongesteld en in grotere kring besproken.

Tot slot een overzicht van de bezochte terreinen en de bijzondere vondsten. Tijdens de werkweek werden twee nieuwe soorten voor Nederland gevonden: